

การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสองคองสิบสี่: กรณีศึกษา หมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี PERSISTENCE AND CHANGE IN THE THAI TRADITIONS OF HEET 12 KONG 14 : A CASE STUDY OF CHAMSOM VILLAGE, PRACHINBURI PROVINCE

นพดล พรหมณี / NOPPADOL PRAMMANEE

ศูนย์บัณฑิตศึกษานานาชาติการพัฒนาศักยภาพคน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
INTERNATIONAL GRADUATE STUDIES HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT CENTER,
FACULTY OF EDUCATION, BURAPHA UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มจากชาวบ้านในหมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อฮีต – คอง 2) การอธิบายฮีต – คองในบริบทใหม่ของสังคมปัจจุบัน และ 3) ความเป็นไปได้ในการนำฮีต – คอง มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนให้คุณค่าและความหมายของฮีต – คอง ผ่านความสามัคคีในชุมชน ความอบอุ่นในครอบครัว และความเป็นระเบียบในชุมชน โดยชุมชนเชื่อว่า ฮีต – คองสามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงของฮีต – คอง มีสาเหตุมาจากการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม การขาดผู้นำในการสืบสาน การรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาเผยแพร่ และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงฮีต – คองต่อวิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้านเห็นว่าความมีน้ำใจไมตรีของคนในชุมชนลดลง สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป และการเคารพนับถือกันน้อยลง ดังนั้น การนำฮีต – คองมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคมจึงควรใช้ยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟู ฮีต – คอง และยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านควรร่วมกันทำยุทธศาสตร์เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบ อันจะส่งผลให้มีการสร้างงานเกิดขึ้นในชุมชนและส่งผลให้ฮีต – คองคงอยู่ในชุมชนและในประเทศชาติสืบต่อไป

คำสำคัญ : ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ (ฮีต – คอง) การคงอยู่ การเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรม จารีตประเพณี

Abstract

This qualitative research case study used in-depth interviews and a focus group to gather data on the Thai tradition custom known as Heet 12 Kong 14 (Heet-Kong) in Chamsom Village, Prachinburi Province. The purposes of this study were: 1) to study the social changes affecting Heet-Kong, 2) to explain Heet-Kong in the context of current Thai society, and 3) to examine the possibility of applying Heet-Kong to solve social problems.

The Chamson community values Heet-Kong using terms including community unity, the warmth of the family, and the regularity of the community. Heet-Kong's relevance the Chamson community continues due to Buddhism, traditional beliefs, and the adaptability of Heet-Kong to social change. Heet-Kong has changed because of constraints on Heet-Kong activities, limits on the transfer of Heet-Kong wisdom by Elders, encroachment of other cultures, and the changing roles of family members. Heet-Kong's influence on village life has declined due to: declines in the spirit of generosity in the community, changes in the roles within family, and a decline in the levels of respect displayed by villagers. To keep Heet-Kong relevant and apply it to solving community problems requires the following three strategies: a unity strategy, conservation strategy, and a knowledge management strategy. By following these three strategies Chamson village could be an example of a “best practice community” in terms of using Heet-Kong custom and traditions, allowing for its adaption and continuing relevance to other communities in Thailand.

Keywords: Heet 12 and Kong 14 (Heet-Kong), social change, tradition, culture, customs

บทนำ

การสื่อสารไร้พรมแดนและเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนทำให้ประเทศกำลังพัฒนาได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศไทยก็เช่นกัน หากรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามากเกินไปปราศจากการคัดกรอง ก็จะส่งผลให้วัฒนธรรม ประเพณี หรือจารีตประเพณีสูญหายไป โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้ถ่ายทอดความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี คำสอนไว้เพื่อให้คนประพัตติตนเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความกตัญญู รวมถึงการเคารพธรรมชาติรอบตัว เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนจะมีการตั้งศาลขึ้นบริเวณริมหนองคลองบึง เพื่อป้องกันไม่ให้คนไปจับสัตว์น้ำ หรือการนำผ้าเหลืองไปผูกหรือตั้งศาลไว้ที่ต้นไม้ใหญ่ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้คนลักลอบตัดต้นไม้ เป็นต้น ถ้าใครละเมิดก็อาจจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือเสียชีวิตได้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่สามารถบูรณาการความเชื่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อรักษาสมดุของธรรมชาติเอาไว้ (บันเทิง พาพิจิตร, 2549)

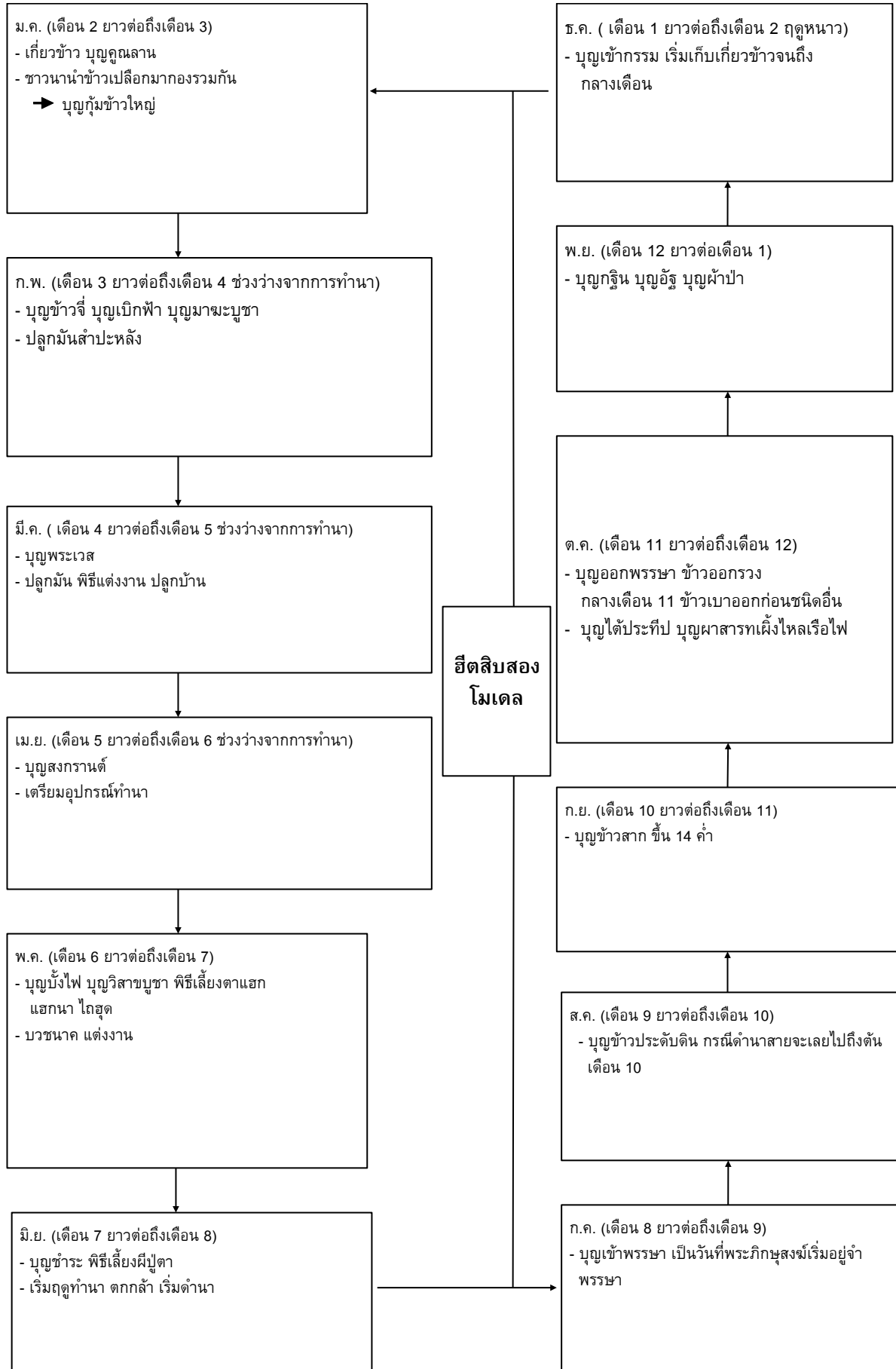
จารีตประเพณีที่ชาวอีสานได้สืบทอดต่อกันมานั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ (ฮีต – คอง) ซึ่งประกอบด้วยจารีตประเพณีสิบสองอย่างในสิบสองเดือน เรียกว่า ฮีตสิบสอง อันเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนและขนบธรรมเนียม ส่วนแนวทางที่ใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตภายใต้การอยู่ร่วมกันในสังคม เรียกว่า คองสิบสี่ โดยแบ่งเป็นคองสำหรับผู้ปกครอง และคองสำหรับประชาชนทั่วไป (ธวัช ปุณโณทก, 2547) ในอดีต นอกจากฮีต – คองจะมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ที่เปรียบเสมือนเข็มทิศและปฏิทินชีวิตของชุมชนแล้ว ยังเป็นบรรทัดฐานของสังคมที่เมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดความสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมต้องเคารพและถือปฏิบัติ ดังนั้น ฮีต – คอง จึงเปรียบเสมือนกฎหมายของสังคมที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม เพราะได้กำหนดหน้าที่ จริยธรรมของทุกคนในสังคมไว้แล้ว โดยมีความเชื่อว่าสังคมใดปฏิบัติตาม ฮีต – คอง ก็จะอยู่เย็นเป็นสุข (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2519 ; ธวัช ปุณโณทก, 2547 ; ปรีชา พิณทอง, 2534 ; พระครูวิมลจิตตนิสุนทร และคณะ, 2548 ; สาร สารทัศนานันท์, 2527)

หมู่บ้านชาโสม อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองอุตสาหกรรมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุและการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมถึงกระแสความหลากหลายของวัฒนธรรม แต่ฮีต – คองที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ยังคงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านพยายามรักษาให้ดำรงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน แม้ว่าบางฮีตบางคองจะสูญหายไปบ้างตามกาลเวลา หรือมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่วิถีชุมชนที่ยังคงยึดถือปฏิบัติและสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันก็ยังคงมีให้เห็นอยู่มาก เช่น เมื่อเห็นพระภิกษุสงฆ์เดินผ่านมา ก็นั่งลงยกมือไหว้แล้วค่อยๆ เจริญ ซึ่งเป็นคองสิบสี่สำหรับอาณาประชาราษฎร์ การทำบุญที่วัดในวันพระ และงานประเพณีแต่ละเดือนหรือฮีตสิบสอง นอกจากนี้ ยังพบความพยายามของคนในชุมชนที่จะสืบสานวิถีปฏิบัติต่างๆ ไปยังลูกหลาน ฮีต – คองที่ชาวบ้านในหมู่บ้านชาโสมถือปฏิบัติกันนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับชาวอีสานมาก เนื่องจากเชื่อกันว่าชาวกบินทร์บุรีเป็นชาวอีสานที่อพยพมาจากเมืองสกลนครในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งที่มีการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2370 - 2371 แล้วมาตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกับคนไทยในพื้นที่เมืองกบินทร์บุรี (ธวัช ปุณโณทก, 2549)

จากเหตุผลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อฮีต – คอง การอธิบายฮีต – คองในบริบทใหม่ของสังคมปัจจุบัน และความเป็นไปได้ในการนำฮีต – คอง มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อฮีต – คอง
2. เพื่อศึกษาการอธิบาย ฮีต – คองในบริบทใหม่ของสังคมปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำ ฮีต – คองมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม

ภาพที่ 1 อีตลีสบสอง

ที่มา : ภาพจัดทำขึ้นโดยนพดล พรมณี

ตารางที่ 1 แสดงคองสิบสี่ทั้ง 2 ประเภท

คองสิบสี่สำหรับเจ้าบ้านเจ้าเมือง	คองสิบสี่สำหรับอาณาประชาราษฎร์
1. แต่งตั้งคนดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้ ขยัน หมั่นเพียรให้เป็นอุปราชราชมนตรี	1. เมื่อได้ข้าวใหม่หรือผลหมากรากไม้ใหม่ให้บริจาค ทานแต่ท่านผู้มีศีล แล้วตนเองจึงบริโภค
2. หมั่นประชุมอุปราชราชมนตรี เพื่อช่วยกันบริหาร บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง	2. อย่าโกหกบิดา วิชา ยาอย่าปลอมแปลงเงินตราอย่า พูดคำหยาบ
3. ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม 10 ประการ ทาน ศีล บริจาค อาชวะ มัทวะ ตบะ อักโกระ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ	3. ให้ทำรั้วกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือนของ ตน แล้วปลูกหอยบุชาเทวดาไว้ในสิมมบ้าน
4. นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในวันขึ้น ปีใหม่	4. ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน
5. ให้เสนาอำมาตย์นำเครื่องบรรณาธิการ น้ำอบ น้ำหอม มามูรธาภิเษกสงฆ์เจ้าชีวิตของตน	5. วันพระ วันโกน ให้บูชาเตา บันได ประตู
6. ถึงเดือนหกนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อเจ้ามหาชีวิต	6. ล้างเท้าให้สามีก่อนนอน
7. ถึงเดือนเจ็ดให้เลี้ยงมเหสีหลักเมือง	7. ถึงวันพระเอาดอกไม้รูปเทียนขอขมาสามีก ผู้เฒ่าผู้แก่
8. ถึงเดือนแปดนิมนต์พระสงฆ์มาชำระบาปเปิดดอกหลัก บ้านหลักเมือง	8. วันพระให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่บ้าน
9. ถึงเดือนเก้าป่าวประกาศให้คนทำบุญข้าวประดับดิน	9. เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาต อย่าให้พระคอยนานแต่ง ตัวให้เรียบร้อย ห้ามโดนบาตรฯ
10. ถึงเดือนสิบป่าวประกาศให้ประชาชนทำบุญข้าวสาก	10. เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรมให้จัดดอกไม้ รูป เทียน ขันห้า ขันแปด และเครื่องอัฐบริขารไป ถวาย
11. ถึงเดือนสิบเอ็ดให้ประชาชนทำบุญออกพรรษา	11. เมื่อเห็นพระภิกษุเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือไหว้ แล้วค่อยเจรจา
12. ถึงเดือนสิบเอ็ดให้ทำบุญทอดกฐิน	12. อย่าเหยียบเงาพระภิกษุ
13. ถึงเดือนสิบสองให้ประชาชนร่วมกันแห่เจ้าชีวิตไป สร่งน้ำ	13. อย่างนำอาหารที่เป็นเดนให้พระภิกษุ หรือสามีก ประทาน
14. เป็นท้าวพระยาให้มีคุณสมบัติ 14 ประการ	14. อย่าเสพงามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และวันเกิด ของตน

ที่มา : รัช ปุณโณทก. (2547). วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ฮิตสิบสอง

ฮิตสิบสอง มาจากคำ 2 คำ คือ ฮิต และ สิบสอง คำว่า ฮิต ตรงกับภาษาบาลีว่า จาริตะ ซึ่งโดยปกติใช้

คำว่า จาริต ต่อมาเหลือแต่ ริต “คำว่า จาริตะ หรือ จาริต แปลว่า ประเพณีหรือเคยปฏิบัติมา” (สมชาย นิลาธิ, 2539: 16) แต่ภาษาอีสานออกเสียงว่า จาฮิต และเรียกให้สั้นลงว่า ฮิต ซึ่งหมายถึงสิ่งที่น่านิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจาริตประเพณี สำหรับจาริตประเพณี หมายถึง ประเพณีที่นิยมและประพฤติกันสืบมาทั้ง 12 เดือน (สมชาย นิลาธิ, 2539) นอกจากนี้จาริตประเพณียังเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่ส่วนรวม หากใครฝ่าฝืน งดเว้น หรือไม่ปฏิบัติตามก็จะถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว (เสฐียรโกเศศ, 2505) ส่วนสิบสอง หมายถึง เดือนทั้ง 12 เดือนในรอบปี ดังนั้น ฮิตสิบสอง จึงหมายถึง สิ่งที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาสิบสองรายการ หรือประเพณีประจำสิบสองเดือน ตลอดทั้งปีซึ่งถือเป็นประเพณีส่วนรวมที่สำคัญ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมั่นคง เกิดความสามัคคี สร้างแบบแผนที่ดีงามให้เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน มีหลักศีลธรรม จริยธรรมที่เป็นแนวปฏิบัติให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (พลับพลึง คงชนะและคณะ, 2549)

ปรีชา พิณทอง (2534) ให้ความหมายว่า ฮิตเป็นสิ่งที่นิยมนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือจาริตประเพณี ส. ธรรมภักดี (2546: 127) กล่าวว่า “อันว่าจาริตะนั้น คือฮิตครองโบราณ เป็นประเพณีธรรมเนียมสืบมา เดียวนี้เป็นแบบแผนไว้ ความดีงามประพฤติชอบเป็นประเพณีทำบุญ 12 เดือน กล่าวไว้ในคัมภีร์ได้ไข” รัช ปุณโณทก (2547: 373) กล่าวว่า “ฮิต หมายถึง ประเพณี คือสิ่งที่นิยมนับถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน เป็นขนบธรรมเนียมตรงกับคำว่า จาริต” กระมล ทองธรรมชาติและคณะ (2548: 281) ได้ให้ความหมาย ฮิตสิบสอง ว่าเป็นประเพณีที่ชาวอีสานได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งสิบสองเดือน เป็นประเพณีที่มีอิทธิพลเหนือชีวิตจิตใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันที่เน้นการพบปะสังสรรค์สนทนารื่นเริง เพื่อแสดงความสามัคคีและรักใคร่ของชาวบ้านที่กระทำสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งทุกฮิตจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา อาจกล่าวได้ว่า ฮิตสิบสองเป็นประเพณีทำบุญทางพระพุทธศาสนาซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

1. ฮิตที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ ได้แก่ ฮิตเดือนอ้าย ฮิตเดือนยี่ ฮิตเดือนสาม เป็นต้น
2. ฮิตที่ไม่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ ได้แก่ ฮิตสูขวัญ ฮิตผูกเสี่ยว ฮิตลงแขก เป็นต้น

คองสิบสี่

คองหรือคอง หรือครลอง หมายถึงแบบแผนของสังคมแบบการปกครองที่ต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันเป็นระเบียบปฏิบัติหรือบทบัญญัติของเจ้าเมืองที่ต้องประพฤติหรือป่าวประกาศให้ชาวบ้านชาวเมืองร่วมกิจกรรม (รัช ปุณโณทก, 2547)

รัช ปุณโณทก (2547) กล่าวว่า ต้นฉบับของคองสิบสี่พบน้อยมาก และที่พบในภาคอีสานมีเนื้อความขาดหายหลายตอน หรือเป็นต้นฉบับที่จดบันทึกสั้นๆ ในหนังสือก้อม (โบราณสันประมาณ 9-12 นิ้ว) อีกประการที่ทำให้เนื้อหาไม่สมบูรณ์ คือ เนื้อเรื่องมีลักษณะเป็นบันทึกช่วยจำ ซึ่งเนื้อหาที่ได้มานี้ ศาสตราจารย์ รัช ปุณโณทก ได้เรียบเรียงมาจากต้นฉบับของ กะซวงทัมมะกาน (ลาว) พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2495 จากต้นฉบับโบราณในหอสมุดเวียงจันทน์ เลขที่ 227 และหนังสือพระราชทานนิยามลาวล้านช้างหลวงพระบาง รวบรวมโดย ทองพูน สิงจัก เมื่อ พ.ศ. 2479

จารุบุตร เรืองสุวรรณ (2519) กล่าวว่า คองสิบสี่ คือแนวทางที่ใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับประชาชนทั่วไป และสำหรับผู้ปกครอง จารุบุตร เรืองสุวรรณ (2520) รัช ปุณโณทก (2547) ปรีชา พิณทอง (2534) และอภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2537) กล่าวว่า คองสิบสี่มี 2 แบบ คือ คองสิบสี่สำหรับผู้ปกครอง และ คองสิบสี่สำหรับประชาชนทั่วไป

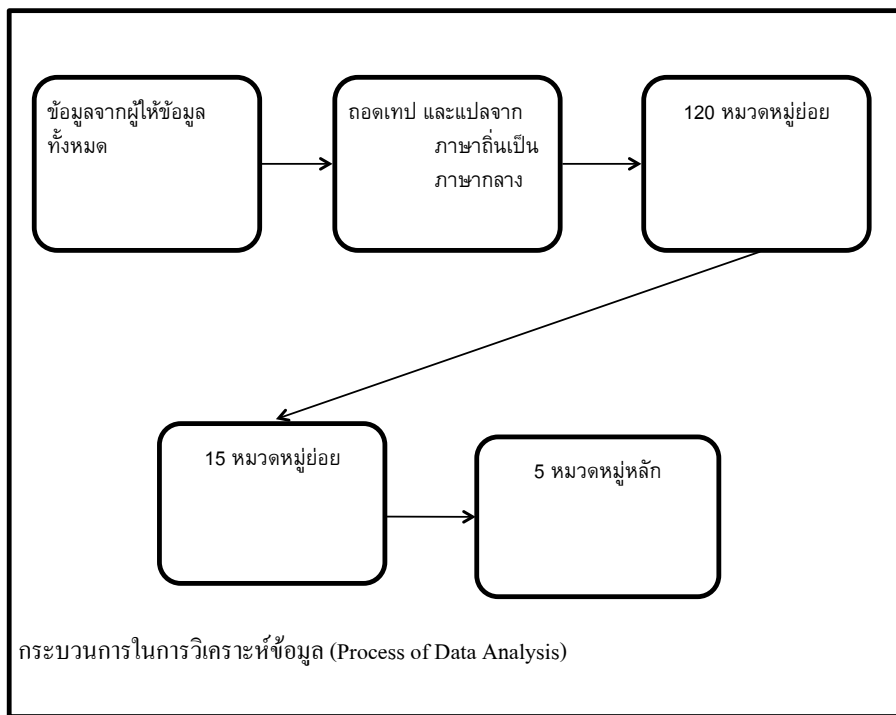
สรุปได้ว่า คองสิบสี่เป็นแนวทางที่ใช้ปฏิบัติต่อการดำเนินการดำเนินชีวิตภายใต้การอยู่ร่วมกันในสังคม ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง หรือระหว่างคนธรรมดาปฏิบัติต่อกัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบกรณีศึกษา (Case study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทราบประวัติความเป็นมา สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้าน ตลอดจนการปฏิบัติตามฮิต – คองของชาวบ้านจำนวน 11 คน และใช้การประชุมกลุ่ม (Focus group) จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้นำหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กันในช่วงเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อประโยชน์ต่อการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในบางกรณี โดยหลังจากถอดเทปและแปลจากภาษาถิ่นเป็นภาษากลางแล้ว ผู้วิจัยตีความและลงรหัส (Coding) เพื่อจัดหมวดหมู่ ซึ่งได้ 120 หมวดหมู่ย่อย จากผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น 11 คน และจากการประชุมกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม หลังจากนั้นผู้วิจัยจัดหมวดหมู่ย่อยอีกครั้งจนเหลือ 15 หมวดหมู่ย่อย โดยมี 5 หมวดหมู่หลัก ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงกระบวนการวิเคราะห์
ที่มา : ภาพจัดทำขึ้นโดยนพดล พรามณี

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลหลายรอบจนได้ 15 หมวดหมู่ย่อย โดยมี 5 หมวดหมู่หลัก ดังแสดงในตารางที่ 2 ซึ่งแต่ละประเด็นจะตอบวัตถุประสงค์ และคำถามในการวิจัยทั้ง 3 ข้อ โดยแยกประเด็นการอภิปรายตามลำดับข้อคำถามในการวิจัย ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หมวดหมู่หลัก และ หมวดหมู่ย่อยหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูล

หมวดหมู่หลัก	หมวดหมู่ย่อย
1. สาเหตุที่ทำให้ฮีต – คองเปลี่ยนแปลง	<ul style="list-style-type: none"> - การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของสังคม - การขาดผู้นำในการการสืบสาน - การปรับตัววัฒนธรรมต่างถิ่นมาเผยแพร่ - บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไป
2. คุณค่า ความหมายของฮีต – คอง	<ul style="list-style-type: none"> - ความสามัคคีในชุมชน - ความอบอุ่นในครอบครัว - ความเป็นระเบียบในชุมชน
3. การดำรงอยู่ของฮีต – คอง	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา - การปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ (ฮีตเก่า คองหลัง)
4. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงฮีต – คองต่อวิถีชีวิตในชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันลดลง - สัมพันธภาพของสมาชิกครอบครัวที่เปลี่ยนไป - การเคารพนับถือกันน้อยลง
5. ยุทธศาสตร์การนำฮีต – คองมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง - ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง - ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้

ที่มา : ตารางจัดทำขึ้นโดยนพดล พรามณี

ผลการศึกษามีรายละเอียดต่อไปนี้

1.สาเหตุที่ทำให้ฮีด – คอง เปลี่ยนแปลง

สาเหตุที่ทำให้ฮีด – คอง เปลี่ยนแปลง พบ 3 ประเด็น ดังนี้ การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของสังคม การขาดผู้นำในการสืบสาน การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาเผยแพร่ และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไป

1. การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของสังคม

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม จากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้สังคมที่เคยอยู่กันแบบเรียบง่ายกลับกลายเป็นการดิ้นรนแบบปากกัดตีนถีบเพื่อหาเลี้ยงชีพและครอบครัว ส่งผลให้คนในชุมชนจำนวนไม่น้อยต้องเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งในพื้นที่และต่างถิ่น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตแล้ว ความเชื่อและหลักปฏิบัติที่ดำรงอยู่วิถีชีวิตอย่างฮีด – คอง ที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากจำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่มีจำนวนไม่มากนัก หากกิจกรรมนั้นไม่ตรงกับวันหยุดของโรงงาน ซึ่งโดยปกติแล้วจะเป็นวันอาทิตย์ และบางกิจกรรมก็ถูกตัดทอนหรือลดขั้นตอนลง เช่น การทำอาหารคาวหวานเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆเกี่ยวกับฮีด – คองก็ค่อยๆเลือนหายไป โดยเปลี่ยนเป็นการซื้ออาหารสำเร็จรูปมาทำบุญแทน เช่น ข้าวหลาม กระยาสารท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากที่เคยมีเวลาทำกิจกรรมเกี่ยวกับงานบุญต่างๆร่วมกัน ก็มีเวลาน้อยลงและไม่มีเวลาพาลูกหลานไปร่วมงานประเพณีต่างๆ ซึ่งผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูวิมลกิตติสุนทรและคณะ (2548) ที่พบว่า คนในชุมชนร้อยละ 11.63 ไม่เคยพาลูกหลานไปร่วมงานบุญประเพณี 12 เดือน โดยร้อยละ 62.01 ให้เหตุผลว่าไม่มีเวลา แต่ในขณะที่พระสุธี ชวกรรมโม (ศรีมาตย์) (2553) ศึกษาพบว่า คนในชุมชนเทศบาลตำบลเมืองเก่า ยังคงปฏิบัติประเพณีฮีดสิบสองอยู่ทุกประเพณี แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม และคนในชุมชนก็ยังคงเข้าใจถึงหลักการและข้อปฏิบัติตามประเพณีฮีดสิบสองในแต่ละเดือน ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของฮีดสิบสอง ได้แก่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยด้านความเชื่อต่อประเพณี ปัจจัยด้านทัศนคติส่วนบุคคล นอกจากนี้การพัฒนาด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ ก็ส่งผลให้ประเพณีฮีดสิบสองมีการเปลี่ยนแปลงด้วย

1.2 การขาดผู้นำในการสืบสาน

ผู้นำในการสืบสานฮีด – คอง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา มัคทายก หรือบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ แต่ปัญหาที่พบคือ กลุ่มคนเหล่านี้ก็มีหน้าที่อื่นที่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน และผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฮีด – คองบางคนก็อายุมากแล้ว ซึ่งเป็นข้อจำกัด

ในการถ่ายทอด เนื่องจากต้องอาศัยทั้งความรู้ ความจำและความคล่องตัว เช่น การอธิบายถึงความเป็นมา บทสวดในงานพิธีต่างๆ การนำปฏิบัติในพิธีกรรมต่างๆ จึงทำให้ขาดการเรียนรู้และฝึกหัดในบางขั้นตอน ส่วนหนุ่มสาวที่สามารถนำกิจกรรมได้ก็อาจขาดความน่าเชื่อถือ เพราะจะต้องสั่งสมทั้งความรู้และประสบการณ์ให้เพียงพอเสียก่อน ดังนั้นเมื่อขาดผู้นำที่รู้กระบวนการ ขั้นตอนหรือวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงส่งผลให้กิจกรรมบางอย่างของฮีด – คองเปลี่ยนแปลงหรือขาดหายไป ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของธนาฯ ชัยมงคล (2554) ที่พบว่า ประชาชนไม่รู้จักตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของประเพณี ไม่เข้าใจขั้นตอนการปฏิบัติ เพียงปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะอธิบายถึงความเป็นมา และความสำคัญของฮีด – คอง เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงการรักษาไว้ซึ่งฮีด – คอง

1.3 การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาเผยแพร่

ฮีด – คอง ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน เมื่อคนในชุมชนไปทำงานในชุมชนอื่น เกิดการซึมซับและรับเอาวัฒนธรรมจากชุมชนอื่นมาเผยแพร่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งส่งผลให้ฮีด – คองที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่คนในชุมชนเห็นว่าทันสมัย จนในที่สุดวัฒนธรรมใหม่ก็ได้รับการยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสม นอกจากการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคลแล้ว สื่อก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูวิมลกิตติสุนทร และคณะ (2548) ที่พบว่าร้อยละ 36.43 เด็กไม่สนใจงานบุญประเพณี 12 เดือน ร้อยละ 1.55 เด็กเห็นว่างานบุญประเพณี 12 เดือนเป็นเรื่องที่ล้าสมัย และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระสุธีชวกรรมโม (ศรีมาตย์) (2553) ที่พบว่าปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค ด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่ ด้านการสื่อสารมวลชน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1.4 บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไป

สมัยก่อนผู้ชายถือเป็นช้างเท้าหน้า ส่วนผู้หญิงถือเป็นช้างเท้าหลัง กล่าวคือ ถ้าผู้ชายหรือหัวหน้าครอบครัวขาดการเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี แล้วจะทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวไม่ดีตามไปด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในอดีต คนส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำไร่ ทำนา จึงต้องอาศัยกำลังของผู้ชายเป็นหลักในการกรำงานหนัก ดังนั้น ครอบครัวจะกินดีอยู่ดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับหัวหน้าครอบครัว นี่คือเหตุผลในการให้ความเคารพสามีในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างได้รับโอกาสทางสังคมอย่างเสมอภาค มีสิทธิในการได้รับศึกษาและการประกอบอาชีพที่เท่าเทียมกัน ทำให้สัมพันธภาพระหว่างสามีภรรยาเปลี่ยนไป กล่าวคือ ต่างคนก็มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว และต่อสังคมไม่แพ้กัน ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 12 กล่าวว่า “...สิทธิเท่าเทียมกัน ตัวอย่างเช่น ทุกวันนี้นายอำเภอเป็นผู้หญิงก็มี ผู้ใหญ่ก็มี ส.ส ก็มี นายกยังมีเลย อย่างนี้มันจะให้

กราบไหว้สามีได้อย่างไร โอ้โหภรรยาทำมาหากินแทบตาย สามีอยู่บ้านเลี้ยงลูก เพราะว่าผู้ชาย (บางคน) ไปทำงานที่ไหน เขาก็ไล่ ออก เพราะว่ากินเหล้าแล้วก็ไม่ไปทำงาน พอไม่ไปเขาก็ให้ออก... เลยอดงาน จึงต้องอยู่บ้านเลี้ยงลูก สมัยก่อนภรรยาจะเป็นแม่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ สามีเป็นคนไปทำมาหากิน จะรวยจะจนก็อยู่ที่หัวหน้าครอบครัวนะ...ทุกอย่างผู้ชายจะดูแลเป็นพ่อบ้าน ส่วนภรรยาจะเลี้ยงลูก..." จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คงที่ว่าด้วยการกราบไหว้ ปณินทาสามี จึงมีความสำคัญน้อยลงด้วย ดังที่ Popenoe (1993) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์ต้องทำงานมากขึ้นและเร็วขึ้น จนทำให้ไม่มีเวลาให้กับครอบครัวและครอบครัวข้าง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและกับคนอื่น ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป

2.คุณค่า ความหมายของฮีด – คอง

ชุมชนให้คุณค่าและความหมายของฮีด – คอง ผ่านประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการถือปฏิบัติ 3 ประการ คือ ความสามัคคีในชุมชน ความอบอุ่นในครอบครัว และความเป็นระเบียบในชุมชน

2.1 ความสามัคคีในชุมชน

การถือปฏิบัติฮีด – คอง ก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ผลการวิจัยพบว่า การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ทำให้คนเห็นอกเห็นใจกัน มีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชนโดยผ่านกิจกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม ศาสนา และอาชีพ เช่น การทำบุญกลางบ้าน การลงแขกดำนา และการเกี่ยวข้าว เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยให้คนในชุมชนมีโอกาสนพบปะสังสรรค์พูดคุยกัน หากใครมีเรื่องบาดหมางใจกันก็สามารถพูดคุยเพื่อตกลงกันได้ และครอบครัวที่ถือปฏิบัติในฮีด – คอง จะทำให้สมาชิกในครอบครัวให้เกียรติซึ่งกันและกัน เช่น เมื่อสามีปฏิบัติตัวเป็นสามีที่ดี และภรรยาปฏิบัติตัวในการเป็นภรรยาที่ดี เมื่อลูกได้เห็นแบบอย่างที่ดี ก็จะทำให้ลูกทำหน้าที่ในการเป็นลูกที่ดีด้วย ซึ่งจะสร้างความอบอุ่นให้แก่ครอบครัว

2.2 ความอบอุ่นในครอบครัว

สิ่งดี ๆ เหล่านี้ก็จะถูกส่งต่อไปสู่สังคม ซึ่งสถาบันครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก่อนออกไปสู่สังคม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3 ได้อธิบายจากประสบการณ์ตรงว่า "ปฏิบัติแล้วมันก็อุ่นใจขึ้นนะ เช่น การเสียเคราะห์บ้านเสียเคราะห์เมืองมันจะได้อยู่เย็นเป็นสุขกัน นั่นแหละถึงได้ทำบุญเบิกบ้าน (หรือบุญกลางบ้าน) สมัยก่อนไม่มีศาลากลางบ้าน ก็ทำกันตามร่มไม้ พวกฮีดพวกคองช่วยให้ชุมชนเกิดความสามัคคีนะ เดี่ยวนี้คนไม่ค่อยสามัคคีกันเหมือนแต่ก่อน ไม่ค่อยยึดถือประเพณี...การลงแขกเกี่ยวข้าวก็ถือแรงกัน ดำนาถึงลงแขกกัน เดี่ยวนี้ไม่ค่อยถือแรงกัน ดำใครดำมันเกี่ยวข้าวก็เอารถมาเกี่ยว ไม่เป็นประเพณีเหมือนเดิมแล้ว..." นอกจากนี้ยังพบว่า ฮีด – คอง เป็นสิ่งที่ช่วยให้ ชุมชนมีระเบียบวินัย

2.3 ความเป็นระเบียบในชุมชน

ชาวบ้านทราบดีว่าสิ่งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ เพราะหากฝ่าฝืนปฏิบัติในข้อห้ามแล้วจะรู้สึกอับอาย เช่น การผิดผี เป็นต้น คนในสมัยก่อนจะให้ความสำคัญกับหลักพิธีโศดตบปะ โดยใช้เป็นเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อการกระทำบาปสูง สังคมไทยสมัยก่อนยึดหลักพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ถ้าใครทำผิดก็จะสำนึกและรับผิชอบเองโดยไม่ต้องมีคนมาคอยบอกหรือบีบบังคับ ดังการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7 ที่กล่าวว่า "ฮีด – คอง ก็เหมือนกฎหมายของชุมชน...ถ้าทำผิดก็จะอับอายนะ อับอายจนแทบไม่อยากทำผิดอีกต่อไปนะ เนื่องจากว่าเขาใช้สังคมบีบบังคับมันเป็นสิ่งที่ดีมาก มันเป็นกฎระเบียบของชุมชน" ในสมัยปัจจุบันการใช้ ฮีด – คองเพื่อจัดระเบียบหรือควบคุมสังคมไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงหันมาใช้หลักนิติธรรมหรือ Rule of Law เสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้มนุษย์บางคนบางกลุ่มหลงใหลกระแสวัตถุนิยม หรือการสะสมความมั่งคั่งเป็นหลัก ทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่งคั่งทางด้านวัตถุ ผลที่ตามมาอาจทำให้มนุษย์ขาดคุณธรรมจริยธรรม ขาดระเบียบวินัย ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน สังคมอาจเกิดความวุ่นวายได้เพราะความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์บางคนบางกลุ่ม

3. การดำรงอยู่ของฮีด – คอง

สาเหตุที่ทำให้ฮีด – คองยังคงอยู่ในชุมชนเพราะคนในชุมชนเชื่อว่า ฮีด – คองเกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

3.1 ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ด้วยประชาชนในชุมชนแห่งนั้นถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน การยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน การมีวัดเป็นศูนย์รวมของประชาชน การทำบุญตักบาตรเข้าวัด ฟังธรรมจึงเป็นกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ ซึ่งฮีดต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะใช้วัดเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม หรือหากไม่ประกอบพิธีกรรมที่วัด ก็ยังต้องนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ดังนั้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฮีด – คองยังคงอยู่

3.2 การปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

การปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฮีด – คองยังคงอยู่ แม้จะไม่ทราบถึงความเป็นมาของการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ทราบเพียงแต่ว่าต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และเหตุผลที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติมีอยู่ 3 เหตุผล คือ การสืบสานไว้ให้ลูกให้หลาน ความกตัญญูต่อญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และในด้านครองครองกรรมที่ควรปฏิบัติ เช่น การไม่เหยียบเงาพระภิกษุ และการไม่เอาของเหลือเดนมาถวายพระหรือให้สามีตนรับประทาน เป็นต้น

ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าถ้าปฏิบัติตามแล้วจะอยู่เย็นเป็นสุข ดังการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3 กล่าวว่า “เขาปล่อยพวกเปรตอยู่นรก หรือวิญญาณ พ่อ แม่ พี่น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ช่วงแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เพื่อมาเอาสิ่งของที่ญาติพี่น้องทำบุญอุทิศให้ ถ้าหากไม่มีอะไรติดไม้ติดมือกลับไปยมบาลก็จะลงโทษ แล้ววิญญาณก็จะโกรธและสาปแช่งลูกหลานที่ไม่ทำบุญห่อข้าวน้อยให้ ด้วยเหตุนี้เองถึงพากันใส่ใจทำ กลัวเขาฆ่าพ่อตีแม่ ก็เลยต้องทำ พอถึงเวลาทำห่อข้าวน้อยก็พากันใส่ใจทำจริง ๆ นะ” ที่บรรดาวิญญาณต่าง ๆ ต้องถูกลงโทษหากต้องกลับมือเปล่า อาจเป็นเพราะว่าได้สัญญากับยมบาลว่าจะไปเอาของเช่นไรจากบรรดาลูกหลานหรือญาติพี่น้อง แต่โชคร้ายที่ไม่มีใครทำบุญอุทิศให้ พอบรรดาวิญญาณต่าง ๆ กลับมาแล้วถูกลงโทษก็เลยพลอยโกรธลูกหลาน จึงสาปแช่งลูกหลานต่าง ๆ นา ๆ เรื่องนี้อาจเป็นกุศโลบายให้คนมีความกตัญญูแม้แต่กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และยังสอนให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นอีกด้วย

และการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 กล่าวว่า “การไม่เหยียบเงาพระภิกษุยังมีการปฏิบัติเหมือนเดิมนะ เขาก็จะประชาสัมพันธ์อยู่เรื่อย ๆ เรื่องอย่าเอาของเหลือเดนมาให้พระฉัน หรือว่าสามีนึกก็ยังปฏิบัติอยู่...” ในประเด็นการเอาของเหลือเดนไปให้คนอื่นรับประทานนั้นอาจจะเป็นกุศโลบายของคนในสมัยโบราณ เพื่อหลีกเลี่ยงการเอาของที่รับประทานไม่หมดไปให้คนอื่นรับประทานต่อ เนื่องจากความกังวลในเรื่องความสะอาด และเรื่องการให้เกียรติซึ่งกันและกัน แต่อาจยังไม่สามารถหาแหล่งข้อมูลมาอ้างอิงหรืออธิบายได้ในสมัยนั้น เพราะในสมัยนั้นความรู้เรื่องสุขอนามัยพื้นฐานยังไม่ได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างทั่วถึง ดังนั้นต้องอาศัยกุศโลบายในการสอน เช่น อย่าเหยียบผ้าตอนกลางคืน อย่ากินขาไก่ อย่ากินดิบ เพราะจะทำให้เขียนหนังสือไม่สวยบ้าง เป็นบาปบ้าง หรือ เป็นโรคซาง หรือ ตาลขโมย ตัวอย่างเช่น การกินขาไก่ผู้ใหญ่ให้เหตุผลว่าจะเขียนหนังสือแย่ราวกับไก่เขี่ย แต่แท้ที่จริงแล้วผู้ใหญ่เกรงว่าเด็กจะเคี้ยวไม่ละเอียด และอาจเกิดอันตรายต่อปาก ฟัน และระบบการย่อยอาหาร หรืออาจจะเสียชีวิตเมื่อเด็กไม่สามารถเคี้ยวได้แล้วโยนทิ้งไปก็อาจเป็นได้

4.ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ฮีต – คองต่อวิถีชีวิตในชุมชน

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ฮีต – คอง พบ 3 ประเด็นดังนี้ ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันลดลง สัมพันธภาพของสมาชิกครอบครัวที่เปลี่ยนไป และการเคารพนับถือกันน้อยลง

4.1 ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันลดลง

ทั้งจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจากการสังเกตแบบคนใน (Emic) พบว่า ในปัจจุบันจำนวนคนที่ยึดอาชีพทำไร่ทำนามีจำนวนน้อยมาก แทบไม่ถึงร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดในหมู่บ้าน เพราะไม่มีที่ดินทำกินเหมือนเดิม เนื่องจาก เมื่อ

ประมาณปี พ.ศ 2537 หรือประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาในสมัยที่ที่ดินมีราคาสูง ชาวบ้านได้ขายให้แก่รายทุนไปเป็นจำนวนมาก ดังนั้นประชาชนส่วนใหญ่ตั้งแต่อายุ 45 ปีลงมาหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตอำเภอภักดีบวรและในจังหวัดใกล้เคียง ส่วนชาวบ้านที่มีอายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไปที่ยังพอมีที่ดินเหลืออยู่บ้างหรือบางคนที่ไม่ประสงค์จะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ก็ทำไร่ มันสำปะหลัง ข้าวโพด และยูคาลิปตัส ในที่ดินของตนที่ยังมีอยู่หรือบางรายก็เช่าที่ของนายทุน ที่ได้ซื้อไว้เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้วซึ่งก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อชุมชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว จนถึงระดับชุมชน การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันในชุมชนลดลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การแบ่งปันของกินของใช้ในหมู่บ้านมีให้เห็นน้อยมาก เนื่องจากในสมัยปัจจุบันของกินของใช้เกือบทุกชนิดไม่สามารถหาได้จากท้องไร่ท้องนา หรือจากในป่าเหมือนเดิม หรือที่หาได้จริง ๆ ก็มีจำนวนน้อยมาก ดังนั้นจึงต้องซื้อเกือบทุกอย่าง แต่ในสมัยก่อนชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสามารถหาอาหารได้ตามท้องไร่ท้องนา เช่น ผัก ปู ปลา ต่างๆ และหาได้เป็นจำนวนมากจนเหลือกินภายในครอบครัว จึงสามารถแบ่งปันญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านได้ บางครั้งหลังจากปรุงอาหารเสร็จแล้วยังสามารถนำไปให้ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้คนเกิดความรักใคร่ ประองตอง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน แต่ในสมัยปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้สูญหายไปและยากที่จะเรียกร้องความมีน้ำใจไมตรีต่อกันกลับคืนมาสู่สังคม เช่นเคยดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 อธิบายว่า “เปลี่ยนนะทุกวันนี้การอยากการกินนี้ ใครได้อะไรมากก็มาดื่ม มาแกล้งเปลี่ยนกัน เอาไปส่งบ้านแม่ บ้านน้อง บ้านพี่อย่างนี้...แต่ทุกวันนี้ไม่เป็นเช่นนั้นซื้อของแล้วก็มาทำกินกันแบบครอบครัวใครครอบครัวมันไม่เหมือนแต่เก่าแต่ก่อน เพราะว่าของทุกอย่างต้องซื้อหา ไม่ได้หามาได้เหมือนสมัยก่อน”

4.2 สัมพันธภาพของสมาชิกครอบครัวที่เปลี่ยนไป

ส่วนประเด็นสัมพันธภาพของสมาชิกครอบครัวของคนในชุมชน ผลการศึกษาพบว่าเมื่อสามีภรรยามีความเท่าเทียมกันในเรื่องของการหารายได้เลี้ยงครอบครัว ทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเท่าเทียมกัน และยังพบปัญหาเรื่องความซื่อสัตย์ต่อกันระหว่างสามีภรรยา การที่สามีและภรรยาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ได้พบเจอกับผู้คนหลากหลายมากขึ้น ทำให้บางคู่อาจเกิดปัญหาเรื่องความไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Woranan Phinitdee (2013) ที่ศึกษาในภาคอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในภาคตะวันออก พบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้คนมีกิ๊ก หรือ Secret lovers คือ การขาดความซื่อสัตย์ต่อคนรักของตนเอง ความสะดวกของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการติดต่อสื่อสารกัน การถือเป็นค่านิยมใหม่ และการขาดศีลธรรม ส่วนผลกระทบหลัก 3 ประการของการมีกิ๊ก ได้แก่ 1) ผลกระทบ

ต่อสถาบันครอบครัว คือ การขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การทำให้เสียสุขภาพจิต ความเสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง และ ความเสี่ยงต่อการทำแท้ง 2) ผลกระทบต่อหน่วยงานหรือองค์กร ได้แก่ การขาดงาน การถูกเพื่อนร่วมงานดูถูกและนิทา และการลาออกจากงาน และ 3) ผลกระทบต่อสังคมและชุมชน ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม และ ด้านศีลธรรม ผู้วิจัยเติบโตมาจากชุมชนแห่งนี้ จึงได้เห็นตัวอย่างจากหลายครอบครัวที่มีปัญหาเรื่องความซื่อสัตย์ต่อคู่ชีวิต ในสมัย ปู่ ย่า ตา ยาย ประชาชนโดยส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้มีอาชีพทำไร่ ทำนา จึงมีชีวิตอยู่กับท้องไร่ท้องนา อดทนต่อความยากลำบากในการทำไร่ทำนาแบบเคียงบ่าเคียงไหล่กันมาโดยตลอด โดยมีผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ทั้งสองฝ่ายให้เกียรติซึ่งกันและกันมาโดยตลอด แต่ในสมัยนี้พบว่า เมื่อสามีและภรรยาที่พยายามเพียรสร้างฐานะครอบครัวมาด้วยกัน ฐานะทางครอบครัวดีขึ้นในช่วงบั้นปลายชีวิต ฝ่ายสามีบางคนเริ่มหันเหไปมองผู้หญิงอื่น และไปมาหาสู่กันแบบลับๆ และเริ่มเปิดเผย ซึ่งในระยะแรกๆ ภรรยาไม่สามารถยอมรับได้ แต่สุดท้ายก็ไม่สามารถประคับประคองชีวิตคู่ไว้ได้ จนบางครั้งผู้เป็นสามีต้องขนข้าวของออกจากบ้านไปอยู่กับผู้หญิงคนใหม่ ทำให้ชีวิตครอบครัวและสิ่งที่เคยสร้างมาด้วยกันด้วยน้ำพักน้ำแรงต้องสิ้นสุดลง บางครอบครัวต้องขายที่ดินที่เคยใช้ทำกินกันมา เพราะไม่มีคนสานต่อ ส่วนลูกหลานก็แยกกันไปคนละทิศคนละทาง ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ ประเด็นนี้สร้างความเสื่อมเสียต่อสังคมและประเทศชาติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านศีลธรรม

4.3 การเคารพนับถือกันน้อยลง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มีการศึกษาสูงจะไม่ค่อยเชื่อฟังผู้ใหญ่ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 กล่าวว่า “ไปเรียนไปอะไรเนี่ย เขามีความรู้ เขามีเพื่อนมีฝูงเขาก็อ้างเพื่อนฝูงของเขา พวกที่มีการศึกษาสูงนี้เขาไม่ได้มาฟังชาวบ้านอย่างพวกเราหรอก... การศึกษาก็ช่วยให้คนเป็นคนดีอยู่นะ แต่ว่ากระแสนิยมของเด็กด้วย เป็นไปตามยุคตามสมัย แบบเขาเรียนสูงแล้ว พ่อแม่ไปดักเตือนเขาเขาก็จะไม่ค่อยจะฟังเท่าไร” การที่เด็กไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่เขาก็มีแนวคิดของเขาเองตามที่ได้ศึกษาเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ทั้งจากสถานศึกษาและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเขาอาจจะคิดว่าแนวคิดของเขาล้ำสมัย ส่วนผู้ใหญ่เป็นวัยที่อาบน้ำร้อนมาก่อน ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยความรู้และประสบการณ์ ดังนั้นผู้ใหญ่ควรจะมีวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้คนรุ่นใหม่ยอมเปิดใจรับฟัง ในขณะที่เดียวกันผู้ใหญ่ก็ควรเปิดใจรับฟังข้อมูลจากคนรุ่นใหม่ด้วย เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ซึ่งกันและกันมากที่สุดเพื่อนำมาพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติในลำดับต่อไป

5.ยุทธศาสตร์การนำฮีต – คองมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม

จากการศึกษา พบว่า คนในชุมชนมีความคิดเห็นว่า

ปัญหาทางสังคมของชุมชนแห่งนี้ เกิดจากสาเหตุที่คนในชุมชนไม่ถือปฏิบัติในฮีต – คอง และพบว่าการแก้ปัญหาชุมชนควรใช้ยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง และยุทธศาสตร์การจัดการความรู้

5.1 มีการยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง

ควรจะสนับสนุนให้จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้พบปะสังสรรค์กันมากขึ้น ทั้งในด้านอาชีพและด้านศาสนาประเพณี เช่น การลงแขกดำนาและเกี่ยวข้าว และการจัดกิจกรรมทางศาสนาหรือประเพณีต่างๆ เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่ตนเกิดและอาศัยอยู่ ในด้านการลงแขกดำนาหรือเกี่ยวข้าวจะทำให้คนในชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการประกอบอาชีพ กิจกรรมเหล่านี้จะส่งผลดีทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

ในด้านกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีต่างๆ ผู้นำหมู่บ้านควรจะขอร้องให้ชาวบ้านออกมาช่วยกันเตรียมงานบุญประเพณีต่างๆ การทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ประชาชนมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองกันกันในชุมชน ถ้าใครมีเรื่องเข้าใจผิดหรือบาดหมางใจกันก็สามารถพูดคุยเพื่อปรับความเข้าใจกันได้ อีกทั้งคนที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนก็จะภูมิใจที่ได้เห็นพัฒนาการของชุมชนอีกด้วย ถ้ากิจกรรมต่างๆ ได้มีการพัฒนาอยู่บ่อย ๆ ก็ช่วยเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งและช่วยลดปัญหาในชุมชนได้อีกด้วย

5.2 ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง

จากการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง ควรประกอบด้วย 2 ยุทธศาสตร์ย่อย คือ การยกย่องบุคคลที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง และวิธีการอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง บุคคลที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง คือ บุคคลที่สังคมยอมรับ มีความน่าเชื่อถือ และสามารถโน้มน้าวให้คนปฏิบัติตามโดยสมัครใจ เช่น ผู้นำชุมชน ครู พระ คนเฒ่าคนแก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และวิธีการอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ควรจะเริ่มจากการรวมตัวกันของบุคคลหลัก ที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง เพื่อระดมสมองร่วมกันในการวางแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง มีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน จากการศึกษพบว่า คนในชุมชนเชื่อมั่นว่า การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันวางแผนเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูฮีต – คอง เป็นสิ่งที่ดี เพราะคนที่เห็นเลือดเนื้อเชื้อไขในชุมชนย่อมรักและหวงแหนชุมชนที่ตนเกิดและอาศัยอยู่ และคนในชุมชนก็ให้ความเชื่อถือ อีกทั้งยังทำให้คนที่ทำดีได้รับการยกย่องไปในตัวอีกด้วย ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีในการช่วยกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่อยากทำความดี ซึ่งแตกต่างกับการนำคณะกรรมการจากที่อื่นมาร่วมวางแผนพัฒนาชุมชน คือคณะกรรมการไม่ทราบปัญหาที่แท้จริงของชุมชนนั้นๆ ผลที่ตามมาคือ การแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด ทำให้ปัญหายังคงค้างอยู่ วิธีนี้จะช่วยสนับสนุน

ให้ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และช่วยลดปัญหาในชุมชนให้น้อยลงได้ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 กล่าวว่า “ถ้าต้องการพัฒนาจริง ๆ ผู้นำบ้าง ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ให้มาร่วมกันพัฒนาในเรื่องพวกนี้ คือเราไม่อยากให้มันสูญหายไปนะ ถ้าผู้นำช่วยกัน แล้วก็ช่วยกันปรับเปลี่ยน มีโอกาสที่จะสำเร็จได้ เนื่องจากว่าร้อยละประมาณ 40 นี่ก็ยังมีอยู่”

5.3 ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้

ผู้วิจัยพบว่า คนในชุมชนให้การยอมรับนับถือและยกย่องบุคคลที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ – คอง ซึ่งบุคคลดังกล่าวถือเป็นผู้ที่มีความรู้แบบฝังลึก (Tacit knowledge) เพราะเป็นความรู้ที่มีรากฐานมาจากการปฏิบัติและประสบการณ์ มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย ที่ผ่านการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ (Nonaka & Takeuchi, 1995) จากการศึกษาพบว่า คนในชุมชนต้องการให้มีฝ่ายการทอดและฟื้นฟูพื้นที่ – คองในหลายๆ รูปแบบ เช่น จัดให้มีการสอนในโรงเรียน ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย การปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างให้แก่ลูกหลานในชุมชน และสนับสนุนให้จัดกิจกรรมพร้อมกับเชิญชวนให้มีคนในชุมชนเข้าร่วม รวมถึงเชิญบุคคลภายนอกชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เมื่อกิจกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกแล้ว จะทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่า และความสำคัญของพื้นที่ – คองของชุมชนตนเอง นอกจากนี้ ยังรวมถึงการกำหนดเป็นกฎระเบียบ แบบแผนการปฏิบัติที่ชัดเจน มีการรวบรวมความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) (Nonaka & Takeuchi, 1995) เกี่ยวกับพื้นที่ – คอง ที่เป็นระบบเก็บไว้อีกด้วย ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 12 กล่าวว่า “ลงมือปฏิบัติให้เขาเห็น พาลูกหลานปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นปีใหม่ สงกรานต์ พาไปรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ ผู้นำจะต้องนำปฏิบัติเพื่อให้ประเพณีคงอยู่ตลอด เผื่อรุ่นเราตายไป ให้ประเพณียังคงอยู่ ต้องให้คนรุ่นหลังเข้าใจความหมายของแต่ละประเพณี” และผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับพระครูวิมล กิตติสุนทรและคณะ (2548) ที่พบว่า ควรจะบรรจุการสืบสาน และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี 12 เดือน เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้และร่วมงานประเพณี และครูควรส่งเสริมให้นักเรียนร่วมกิจกรรมในประเพณีต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการประยุกต์ผลการวิจัย 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับบุคคล

ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ – คอง และตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ – คอง ต่อวิถีชีวิตคนในชุมชนก่อนที่จะให้คนมาร่วมกันนำยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ – คองไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟู

พื้นที่ – คอง และยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. ระดับผู้นำชุมชน

ในกระบวนการทำยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ – คอง ผู้นำชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกกระบวนการ หลังจากนั้น ผู้นำชุมชนควรนำยุทธศาสตร์เสนอต่อผู้บริหารระดับสูงขึ้น เช่น ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อของบประมาณสนับสนุนสำหรับการพัฒนาอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ – คองในชุมชน

3. ระดับประเทศ

เมื่อชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ แล้ว ผู้นำชุมชนต้องนำยุทธศาสตร์มาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ โดยเน้นรูปแบบพัฒนาอย่างยั่งยืนที่จุดเด่นของกิจกรรมพื้นที่ – คองในชุมชน นำเสนอให้เป็นจุดดึงดูดความสนใจของบุคคลภายนอก เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนตัวอย่างในระดับประเทศ และระดับโลก และดึงดูดบุคคลภายนอกให้มาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ – คองของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้มีการสร้างงานเกิดขึ้นในชุมชน และยังส่งผลให้พื้นที่ – คองคงอยู่ในชุมชนสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. สร้างเวทีขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนในชุมชนอื่นที่มีรูปแบบพื้นที่ – คอง และการปฏิบัติที่คล้ายกัน
2. ควรศึกษาและฟื้นฟูพื้นที่ – คองของชุมชนที่สูญหายไป ให้กลับมาดำรงคงอยู่ในชุมชน
3. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปแก้ปัญหาชุมชนโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

เอกสารอ้างอิง

กรมพล ท่องธรรมชาติ และคณะ. (2548). สารการ

เรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

ศาสนาและวัฒนธรรม: สังคมศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม มัธยมศึกษาปีที่ 3 ช่วงชั้นที่ 3.

กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2519). ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ:

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2520).

ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

ธนา ชัยมงคล. (2554). การจัดการความรู้ประเพณี

บุญข้าวประดับดินของประชาชนตำบลนาหวาด

อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. การศึกษาอิสระ
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครอง
ท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธวัช ปุณโณทก. (2547). วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. (2549). ชาวบ้านชาวเมืองภาคตะวันออก.

วารสารที่ระลึกในพิธีเปิดหอศิลป์และวัฒนธรรม
ภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้า 44-64.

บันทึก พาวิจิตร. (2549). ประเพณี วัฒนธรรมไทย

และความเชื่อ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ปรีชา พินทอง. (2534). ประเพณีโบราณไทยอีสาน.

อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.

พระครูวิมลจิตตสุนทร และคณะ. (2548). การสืบสานและ

อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี 12 เดือนที่เอื้อต่อ

วิถีชีวิตชุมชนโดยความร่วมมือของชุมชน

ตำบลซ้อแะและตำบลป่าแดง อำเภอเมือง

จังหวัดแพร่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนการวิจัย

สำนักงานภาค (สกว. ภาค).

พระสุธี ชาครธมโม (ศรีมาตย์). (2553). ศึกษาวิเคราะห์

การเปลี่ยนแปลง ของประเพณีฮีตสิบสอง :

ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง

จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์

มหาบัณฑิต, พระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พลับพลึง คงชนะ และคณะ. (2549). ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชน

เมืองสหัสวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ.

ส. ธรรมากักดี. (2546). ประเพณีอีสาน ส. ธรรมากักดี.

กรุงเทพฯ: สำนักงาน ส. ธรรมากักดี.

สมชาย นิลอาธิ. (2539). ฮีตสิบสองและคองสิบสี่.

วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 5(1), หน้า 15-21.

สาร สารทัศน์นันท. (2527). เชิดชูเกียตินายสาร

สารทัศน์นันท. เลย: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ.

เสฐียรโกเศศ. (2505). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย.

กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

อมิศักดิ์ โสมอินทร์. (2537). โลกทัศน์อีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2).

มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

David Popenoe. (1993). **Sociology (9th ed).**

Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Ikujiro Nonaka & Hirotaka Takeuchi. (1995).

The Knowledge-creating company:

**How Japanese companies create the dynamic
of innovation.** Oxford: Oxford University Press.

Woranan Phinitdee. (2013). **Secret lovers (GIG):**

**A case study of employees and families at a
selected industrial estate in eastern Thailand.**

Thesis, M.A. (Human Resource Development).

Chonburi: Faculty of Education, Burapha

University. Photocopies.